

- ” Куценко С. Наука танцювального руху: синергетичний підхід в хореографічній освіті. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2026. Том 14, № 3. С. 80-87. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i3-011>.
- Kutsenko S. Nauka tantsiuvalnogo rukhu: synerhetychnyi pidkhdid v khoreohrafichnii osviti [The science of dance movement: a synergetic approach in choreographic education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2026. Vol. 14, No 3. S. 80-87. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i3-011>.

УДК 793.32:001.8]:[37:793.3](045)

DOI: 10.31110/2616-650X-vol14i3-011

Сергій КУЦЕНКО

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0574-786X>

s.v.kutsenko@udpu.edu.ua

НАУКА ТАНЦЮВАЛЬНОГО РУХУ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД В ХОРЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз синергетичного підходу в системі хореографічної освіти. Обґрунтовано його значення як інструмента переосмислення природи танцювального руху та професійної підготовки майбутніх хореографів у контексті сучасних освітніх трансформацій. Визначено міждисциплінарний потенціал синергетики як методологічної платформи, що інтегрує мистецький, педагогічний, біомеханічний і культурологічний виміри формування фахівця. Доведено, що синергетична парадигма уможливує розгляд танцю як відкритої багаторівневої системи, у межах якої технічні, когнітивні, емоційні, тілесні та культурні складники перебувають у постійній взаємодії та взаємозумовленості, формуючи динамічну структуру рухового досвіду. Увагу зосереджено на феноменах тілесної усвідомленості, імпровізаційності, художнього образотворення та творчої самоорганізації як ключових чинників становлення індивідуального виконавського стилю й розвитку пластичної ідентичності здобувача освіти. Розкрито роль педагога як проєктувальника освітнього середовища та організатора умов для рухового пошуку, експериментування й свідомого осмислення тілесного досвіду, що забезпечує перехід від репродуктивної моделі навчання до партнерської взаємодії та суб'єкт-суб'єктної комунікації. Окреслено трансформацію хореографічної освіти від технократичної парадигми до системи варіативної інтегративної взаємодії, у якій навчальний процес постає як відкрите поле можливостей для саморозвитку та індивідуалізації професійного становлення. Обґрунтовано доцільність упровадження методичних механізмів, що сприяють інтеграції технічної майстерності з художньо-образним мисленням. Зроблено висновок, що синергетична парадигма виступає ефективним теоретико-практичним підґрунтям формування професійної автономії, адаптивності та творчої суб'єктності майбутнього хореографа, відповідає актуальним вимогам сучасної мистецької освіти й орієнтує її на розвиток цілісної, рефлексивної та творчо активної особистості.

Ключові слова: синергетичний підхід; хореографічна освіта; танцювальний рух; імпровізація; рухова варіативність; майбутній хореограф; професійна підготовка; творчий розвиток.

Serhii KUTSENKO

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-0574-786X>

s.v.kutsenko@udpu.edu.ua

THE SCIENCE OF DANCE MOVEMENT: A SYNERGETIC APPROACH IN CHOREOGRAPHIC EDUCATION

Abstract. The article provides a theoretical and methodological analysis of the synergistic approach in the system of choreographic education and its justification as a tool for rethinking the nature of dance movement and the professional training of future choreographers in the context of modern educational transformations. The interdisciplinary potential of synergetics as a methodological platform that integrates artistic, pedagogical, biomechanical, and cultural dimensions of the formation of a specialist is determined. The synergistic paradigm makes it possible to consider dance as an open, multi-level system in which technical, cognitive, emotional, bodily, and cultural components are in constant interaction and interdependence, forming a dynamic structure of motor experience. Attention is focused on the phenomena of bodily awareness, improvisation, artistic image formation, and creative self-organization as key factors in the formation of an individual performing style and in the development of the student's plastic identity. The role of the teacher as a designer of the educational environment and an organizer of conditions for motor search, experimentation, and conscious comprehension of bodily experience, which ensures the transition from a normative-reproductive model of learning to partner interaction and subject-subject communication, is revealed. The transformation of choreographic education from a technocratic paradigm to a system of variable integrative interaction, in which the educational process appears as an open field of opportunities for self-development and individualization of professional formation, is outlined. The feasibility of introducing methodological mechanisms to integrate technical skill with artistic-figurative thinking is substantiated. It is concluded that the synergistic paradigm serves as an effective theoretical and practical basis for the formation of professional autonomy, adaptability, and creative subjectivity of the future choreographer, meets the current requirements of modern art education, and orients it towards the development of a holistic, reflective, and creatively active personality.

Key words: synergistic approach; choreographic education; dance movement; improvisation; movement variability; future choreographer; professional training; creative development.

Постановка проблеми. У сучасному науково-освітньому дискурсі дедалі виразніше постає потреба в інтеграції міждисциплінарних підходів, здатних забезпечити цілісне й багатовимірне осмислення складних феноменів людської рухової активності та творчої самореалізації. Хореографічна освіта як специфічна галузь, що синтезує мистецький, педагогічний, біомеханічний і психологічний виміри, поступово переорієнтовується на методологічні засади синергетики (науки про закономірності самоорганізації та нелінійної динаміки складних систем). У контексті Хореографічного мистецтва синергетичний підхід уможлиблює інтерпретацію процесів становлення рухового досвіду, еволюції пластичного мислення, а також багаторівневої взаємодії нейромоторних, емоційно-ціннісних і культурних чинників, які в сукупності визначають якість хореографічної підготовки. За таких умов синергетична парадигма постає повноцінним інструментарієм теоретико-методологічного аналізу танцювального руху, закономірностей взаємодії тіла і простору та механізмів формування професійної компетентності майбутнього хореографа.

Водночас традиційні підходи до хореографічної освіти нерідко ґрунтуються на пріоритеті механістичного відтворення рухових зразків і репродуктивного засвоєння технічних алгоритмів, що істотно послаблює творчий потенціал здобувачів освіти та обмежує їхню здатність до адаптивної професійної поведінки в умовах динамічного культурного середовища. Така орієнтація зумовлює необхідність методологічного оновлення освітніх стратегій, спрямованих на органічну інтеграцію технічної майстерності з творчою автономією, рефлексивною свідомістю та готовністю до варіативності професійних викликів сучасності.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні українські дослідження демонструють, що синергетичний підхід поступово інтегрується у мистецьку та хореографічну освіту як методологічну основу формування творчого потенціалу майбутніх педагогів. За допомогою синергетичного підходу процеси мистецької освіти постають у новому світлі. Саме синергетичний підхід долучає їх до розуміння єдності світу та єдності знання про нього, отже, ефективність навчання підвищується. У синергетиці знаходить вираз стародавній філософський принцип «все в одному і одне в усьому» [2, с. 63]. Зокрема, у праці «Синергетичний підхід як методологічна основа дослідження проблеми виконавської самопідготовки майбутніх учителів музичного мистецтва» (2019) аргументовано, що завдяки синергетиці як науці про самоорганізацію можна глибше вивчати процес самопідготовки – як цілісної системи, де взаємодіють фізичні, психічні та художні компоненти [2]. У дослідженні «Синергетичні аспекти біомеханіки у фаховій хореографічній освіті: гармонія між анатомо-фізичним рухом та тілесним відображенням» (2024) висвітлено, що врахування синергетичних аспектів біомеханіки у навчальних програмах з хореографії сприяє формуванню цілісного, «системного» рухового мислення майбутніх танцюристів [5]. У роботі «Синергетичний підхід до професійної підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін» (2022) розглянуто підготовку викладача як процес, що має нелінійну динаміку, передбачає самоорганізацію і творчий розвиток, де синергетичні принципи допомагають структурувати як індивідуальну траєкторію розвитку, так і загальну педагогічну систему [4]. У статті «Хореографія як простір невербальної комунікації в умовах соціальних криз: когнітивно-комунікативний та терапевтичний потенціал» (2025) продемонстровано, що імпровізація, тілесна взаємодія та соматична синхронізація в танці виступають як засоби реалізації синергетичних закономірностей у соціокультурному просторі – підкреслюючи, що хореографія є не лише технікою, а динамічною системою з відкритим потенціалом розвитку [6]. Разом вони утворюють міждисциплінарний корпус, який підтверджує, що принципи самоорганізації, варіативності, інтеграції тілесного, емоційного та когнітивного складників можуть бути теоретично обґрунтованими та практично застосованими у підготовці хореографів.

Мета статті передбачає обґрунтування доцільності застосування системно-синергетичної моделі в хореографічній освіті та дослідження її впливу на формування рухових, творчих і педагогічних компетентностей майбутніх хореографів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять системний, синергетичний, культурологічний і феноменологічний підходи. У роботі використано такі методи: теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел; порівняльний аналіз педагогічних концепцій, що дав змогу виявити спільні та відмінні риси традиційного й синергетичного підходів до хореографічної освіти; концептуальне моделювання освітнього процесу, здійснене на основі синтезу теоретичних положень синергетики та специфіки професійної підготовки фахівців хореографічного профілю. Дослідження також спирається на компетентнісний підхід як засадничий принцип сучасної мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. На думку О. Васильєвої, реалізація освітніх парадигм у законодавче поле передбачає створення освітніх програм – ключових елементів освіти, що визначають, які компетентності і яким чином здобувачі, зокрема, мистецької освіти отримують. Важливу роль у цьому процесі відіграють системно-синергетичні принципи [1]. Авторка наголошує, що така парадигма

уможливорює подолання обмежень традиційних підходів до викладання мистецтва, акцентуючи увагу на цілісності особистості, творчій самореалізації та її взаємозв'язку з навколишнім світом.

Розширюючи теоретичне підґрунтя дослідження, доцільно наголосити, що синергетичні моделі в хореографічній освіті забезпечують інтеграцію технічного й творчого компонентів навчання, сприяючи формуванню цілісного рухового та художнього досвіду здобувачів. Поєднання структурованого опанування техніки з процесами творчого рухового пошуку зумовлює підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. Синергетичне моделювання освітнього процесу мінімізує фрагментарність засвоєння знань і навичок, забезпечуючи системну єдність рухового, художнього й смислового вимірів підготовки.

У галузі хореографічної освіти синергетичне розуміння руху актуалізує сприйняття танцю як цілісної динамічної системи, у межах якої між тілесним, емоційним, інтелектуальним і культурним рівнями виникають непрості взаємозв'язки. Такий підхід уможливорює розвиток не лише технічної та виконавської майстерності, а й здатності до імпровізації, композиційного бачення та усвідомленого формування індивідуального творчого стилю діяльності майбутнього хореографа.

У контексті сучасних викликів, зазначає В. Шумілова, тілесна взаємодія в хореографії розглядається як засіб формування пластичної структури танцю, а також як глибинний процес міжособистісного пізнання, основою якого є невербальна комунікація, емоційна емпатія та інтерсуб'єктивне співпереживання. Хореографія постає як поліфункціональний простір активного діалогу, у межах якого людське тіло виконує не лише роль виконавського інструмента, а й постає як активний суб'єкт культурного, когнітивного та емоційного висловлювання. Через пластичну мову руху, яка не потребує вербального спілкування, хореографічна практика формує унікальні форми комунікації, де смисли артикулюються за допомогою соматичних імпульсів, ритміки, динаміки руху, просторової орієнтації та тілесного контакту [6, с. 339].

Упровадження синергетичних концепцій в освітній процес зумовлює переосмислення традиційної моделі викладання хореографії. Навчання перестає трактуватися як передавання фіксованих рухових шаблонів і постає як спільний процес самоорганізації здобувача освіти, у межах якого педагог виконує роль наставника й організатора творчої взаємодії. Наукові дослідження засвідчують, що формування нової рухової системи відбувається через варіативність і мікровідхилення, які в синергетиці інтерпретуються як флуктуації, здатні ініціювати якісні трансформації. У хореографічній підготовці це виявляється у використанні вправ на імпровізацію, експресивне варіювання рухів та усвідомлення енергетичних потоків тіла (внутрішньої м'язово-координаційної динаміки руху), сприяючи формуванню унікального творчого почерку майбутнього фахівця.

Суттєвим чинником синергетичного підходу є усвідомлення руху як відкритої системи, що перебуває у безперервній взаємодії з культурним середовищем. Сучасні дослідження українських науковців підтверджують, що танець як культурний феномен постає результатом багаторівневих взаємодій, у межах яких естетичні норми, етнокультурні стереотипи та індивідуальна тілесність інтегруються в нову якість художнього результату. За таких умов хореографічна освіта має забезпечувати педагогічні передумови для формування культурної компетентності та розвитку чутливості до традиційних і сучасних пластичних форм.

Синергетичний підхід пропонує принципово іншу логіку побудови освітнього середовища. Вихідним положенням є твердження, що складні рухові структури не нав'язуються суб'єкту ззовні, а організуються ним самостійно через індивідуальний досвід варіювання, експериментування, дослідження власних рухових можливостей і постійної взаємодії з простором, ритмом, ваговими та енергетичними параметрами. Тобто, синергетичний підхід змінює саму логіку навчання танцю. Традиційно вважається, що педагог показує – учень повторює. Рух «вкладається» у тіло ззовні, як готовий шаблон. Синергетика трактує це явище по-іншому – тіло саме «знаходить» рух. Людина навчається не через копіювання, а через власний пошук, коли пробує, помиляється, відчуває, варіює. Коли взаємодіє з простором навколо себе, відчуває ритм, вагу власного тіла, потік енергії в русі. Саме в цьому процесі живого дослідження і народжується справжній танець.

У такому розумінні рух постає результатом внутрішнього пошуку оптимальних станів, які забезпечують ефективність виконання поставлених завдань. Освітній процес набуває ознак відкритого поля можливостей, у межах якого здобувач не лише адаптується до технічних вимог, а й активно вибудовує власну рухову логіку, що ґрунтується на індивідуальних стратегіях і тілесній рефлексивності.

У контексті синергетично орієнтованої хореографічної освіти професійна функція педагога зазнає сутнісної трансформації, що полягає у зміщенні акцентів від репродуктивної передачі певних зразків до педагогічного супроводу процесів самоорганізації танцювальної діяльності здобувача. Така переорієнтація зумовлює актуалізацію рухового інтелекту як інтегративної здатності особистості до усвідомлення, аналізу та варіативного моделювання власних рухових дій у змінних просторових та

ритмічних умовах. У цьому вимірі педагог постає не джерелом готових алгоритмів, а суб'єктом проектування освітнього середовища, у якому в першу чергу ініціюються умови для виникнення нових рухових комбінацій та індивідуальних виконавських стратегій.

Методологічна база такої взаємодії ґрунтується на створенні просторово й дидактично оптимізованих ситуацій рухового пошуку, що передбачають розвиток тілесної усвідомленості, диференціацію якісних перетворень координаційних параметрів, керування увагою та регуляцію енергетичних потоків. У результаті освітній процес набуває ознак відкритої системи, у межах якої здобувач поступово переходить від позиції об'єкта педагогічного впливу до статусу активного суб'єкта власного професійного становлення. Така динаміка виявляється у здатності до саморегуляції танцювально-рухового розвитку, рефлексивної корекції помилок, вироблення адаптивно-варіативних рішень та формування індивідуального стилю хореографічної діяльності як прояву творчої автономії.

Особливої теоретико-методологічної уваги потребує концептуалізація феномену помилки у синергетичній моделі навчання. На відміну від нормативних технократичних освітніх систем, у межах яких помилка інтерпретується як небажане відхилення, що підлягає негайній корекції, синергетична методологія розглядає її як чинник внутрішньої динаміки розвитку системи. Мікровідхилення, флуктуації та незначні порушення очікуваних траєкторій руху постають необхідними передумовами переходу на вищий рівень організації, оскільки саме вони ініціюють процеси перебудови структурних зв'язків і варіативного пошуку оптимальних рішень.

У нестабільних фазах навчання, коли рухові практики ще не набули стійкості, активізуються механізми творчого конструювання дії та виникають альтернативні способи її реалізації. У цьому вимірі помилка перестає виконувати виключно коригувальну функцію і набуває евристично-розвивального значення, сприяючи розширенню діапазону рухових рішень. Для танцівника така перспектива відкриває можливості переосмислення власної тілесної організації, актуалізації латентних ресурсів і формування поліваріативного спектра рухових реакцій на змінні зовнішні стимули.

Важливим аспектом розвитку танцювального руху постає культурна зумовленість тілесної експресії, що відображає багаторівневу взаємодію етнічних, соціальних і художніх чинників. Етнохореологічні та культурологічні дослідження переконливо засвідчують, що рухова пластика людини формується не лише як наслідок біомеханічних можливостей чи індивідуальних особливостей, а як соціокультурний феномен, укорінений у системі нормативних уявлень, естетичних смислів і символічних структур. У цьому контексті українська хореографічна школа, що спирається на багатовікові традиції народного танцю, постає взірцевим прикладом синергії етнокультурного та художнього досвіду: тіло танцівника функціонує як носій національної пам'яті, тоді як рухова лексика набуває ознак пластичної структури, здатної відображати колективні смисли через динамічні, ритмічні та просторові моделі руху.

У межах синергетичної парадигми таке поєднання доцільно інтерпретувати як процес взаємодії культурних надбань із особистими руховими особливостями, унаслідок якого виникають нові пластичні форми, що поєднують спадкоємність традиції з особистісним творчим потенціалом. Відтак професійна підготовка хореографа має враховувати означену багатовимірність, забезпечуючи узгоджений розвиток виконавської майстерності, емоційно-образного мислення, культурної чутливості та здатності до інтерпретації символічних змістів у танцювальній діяльності. Синергетичний підхід у цьому вимірі виконує інтегративну функцію, уможливлючи поєднання культурної пам'яті, тілесної експресії й творчої ініціативи в єдину рухову систему, де зазначені складники взаємодіють як компоненти цілісного художнього процесу.

У контексті хореографічної освіти вагомим значення набуває розвиток імпрровізаційних умінь як елемента професійної рухової компетентності. Імпрровізація в танці не зводиться до спонтанної чи хаотичної дії, а функціонує як складна організована система, у межах якої в режимі реального часу синхронізуються рухові, когнітивні та емоційні процеси. У цій площині синергетична парадигма виявляє особливу методологічну продуктивність: під час імпрровізації танцівник перебуває у стані підвищеної сенсомоторної та емоційної чутливості до внутрішніх і зовнішніх імпульсів, що зумовлює не конструювання руху за наперед заданою схемою, а його творче генерування.

За такого підходу танець інтерпретується як процес безперервного переходу між станами хаотичності та впорядкованості, де елементи невизначеності виконують функцію активації творчого потенціалу, тоді як структурна організація забезпечує цілісність і композиційну завершеність рухової дії. Така динаміка засвідчує, що імпрровізаційна діяльність є не антиподом технічної підготовки, а її логічним продовженням, у якому техніка трансформується в інструмент творчої варіативності та індивідуалізації виконавського стилю танцівника.

Тілесність у хореографії характеризується складною багаторівневою структурою та поліфункціональністю. Танцівник одночасно постає суб'єктом і об'єктом руху, носієм художнього змісту й формою його втілення. Водночас він є дослідником власної тілесної організації та виконавцем,

який продукує образи у фізичному просторі. Зведення тілесності виключно до біомеханічних параметрів є методологічно обмеженим, оскільки вона охоплює чуттєвий досвід, пам'яттєві механізми, уяву, емоційні стани та культурну ідентичність особистості. Така багатовимірність органічно узгоджується із синергетичною моделлю, у межах якої різні рівні організації взаємно підсилюють один одного, формуючи цілісну систему рухової активності.

У цьому контексті танцювальний рух доцільно інтерпретувати як форму втіленого мислення, що поєднує моторні процеси з емоційними, сенсорними та символічними вимірами досвіду. Р. Гіббс та М. Джонсон [7; 8], аналізуючи тілесну природу мислення, наголошують, що тілесні практики й досвіди визначають конфігурацію когнітивних процесів; у мистецтві танцю ця закономірність виявляється з особливою інтенсивністю та наочністю.

Трансформація хореографічної освіти на засадах синергетичних принципів самоорганізації зумовлює необхідність перегляду усталених педагогічних стратегій. За таких умов пріоритет жорстко регламентованого технічного тренінгу поступово зміщується у бік методів, орієнтованих на розвиток усвідомленості руху, дослідницьку активність здобувача освіти та вибудовування індивідуальної траєкторії професійного становлення. Діяльність, що передбачає сенсомоторну імпровізацію, роботу з енергетичними потоками та впровадження імажинативних стратегій, сприяє розширенню рухового досвіду й активізує механізми тілесної самоорганізації. У результаті навчання набуває характеру процесу, спрямованого не лише на засвоєння технічних алгоритмів, а й на формування пластичної ідентичності виконавця як індивідуалізованої форми художнього самовираження.

Синергетична методологія акцентує увагу на тому, що у творчому процесі визначальним є не тільки кінцевий результат, а й динаміка становлення – рух системи між різними станами організації, у межах якого відбувається поява нових якісних характеристик. Такий підхід увиразнює розуміння освітнього процесу як відкритої динамічної структури, у якій навчання постає послідовністю трансформацій, що забезпечують зростання професійної майстерності та творчої автономії майбутнього хореографа.

Застосування синергетичної парадигми в хореографічній освіті розширює можливості інтерпретації процесу формування художнього образу. Танець як вид мистецтва постає не лише як сукупність рухових дій, а як конструювання смислового виміру, у межах якого тілесна пластичність взаємодіє з внутрішнім емоційним станом виконавця, музичним матеріалом, композиційними принципами та перцептивною активністю глядача. Художній образ не має фіксованої форми, а виникає як результат синхронної взаємодії зазначених складників. Синергетична модель уможливорює пояснення механізмів появи нової якості – естетичного враження – унаслідок взаємодії різнорівневих структур художньої дії. Танцівник, який володіє розвинутою тілесною чутливістю та імпровізаційною компетентністю, здатний свідомо регулювати внутрішні параметри виконавської системи, ініціюючи виникнення нових смислових конфігурацій.

Не менш значущим є вплив синергетичного підходу на формування професійної автономії майбутнього хореографа. У сучасній мистецькій освіті визначальною постає не лише передача знань, а здатність педагога до їх критичного осмислення, творчої адаптації та варіативного застосування залежно від освітніх умов. Синергетична парадигма орієнтує педагогічну діяльність на побудову освітнього процесу як динамічної взаємодії зі здобувачем освіти, що протиставляється моделі жорсткої репродукції навчального матеріалу. Така організація навчання підвищує його результативність, оскільки враховує індивідуальну логіку рухового розвитку, рівень фізичної підготовленості, творчий потенціал і мотиваційні установки кожного здобувача.

Практичне впровадження синергетичних принципів у хореографічну освіту реалізується через систему конкретних методичних механізмів, спрямованих на активізацію процесів рухової самоорганізації та індивідуалізацію виконавської підготовки.

Варіативна рухова практика передбачає систематичне виконання базових рухових елементів із цілеспрямованим варіюванням динамічних, ритмічних, амплітудних і просторових параметрів. На відміну від традиційного методу еталонного копіювання, цей підхід дає можливість виявляти індивідуальні біомеханічні особливості тіла здобувача освіти та сприяє формуванню унікального виконавського стилю як прояву пластичної автономії. Педагогічна цінність методу полягає в створенні умов для самостійного дослідження рухових можливостей, що протистоїть механічному відтворенню зразків і стимулює розвиток адаптивної пластичності.

Імпровізаційні методи створюють умови для спонтанного рухового пошуку в межах визначеної теми, музичного матеріалу чи концептуального завдання. Імпровізаційна діяльність функціонує як простір синхронізації фізичних, когнітивних та емоційних процесів, де танцівник перебуває у стані підвищеної сенсомоторної чутливості до внутрішніх і зовнішніх імпульсів. Такий підхід розвиває здатність до оперативного прийняття творчих рішень, підвищує впевненість у власних виражальних можливостях та забезпечує органічну інтеграцію технічних навичок з емоційною та образною виразністю руху.

Робота з мінімальними відхиленнями рухових траєкторій полягає в систематичному усвідомленому експериментуванні з незначними змінами просторових, темпоритмічних, силових та енергетичних параметрів базових рухів. На відміну від традиційного підходу, орієнтованого на точне відтворення зразка, ця методика активізує процеси рухової самоорганізації через контрольовану варіативність, переорієнтовуючи освітній процес від репродуктивної моделі до евристично-дослідницької парадигми.

Рефлексивний аналіз власного рухового досвіду передбачає систематичне вербалізоване осмислення здобувачами тілесних відчуттів, рухових труднощів, кінестетичних відкриттів і емоційних станів, що виникають у процесі виконання завдань. Така практика сприяє формуванню тілесної усвідомленості як інтегративної здатності не лише відтворювати рух, а й розуміти його внутрішню біомеханічну логіку, фізіологічні механізми та виражальний потенціал. Рефлексивна діяльність трансформує несвідоме знання тіла в усвідомлене розуміння, що є необхідною умовою професійної автономії та здатності до самокорекції.

Для наочнішого відображення взаємозв'язку між педагогічними діями, рівнями впливу та очікуваними освітніми результатами подамо узагальнену характеристику зазначених механізмів у таблиці 1.

Таблиця 1

Методичні механізми впровадження синергетичних принципів у хореографічній освіті

Методичний механізм	Сутність педагогічної дії	Рівень впливу	Освітній результат
Варіативна рухова практика	Виконання базових рухів із цілеспрямованим варіюванням динамічних, ритмічних, просторових та амплітудних параметрів	Біомеханічний, пластичний	Виявлення індивідуальних соматичних особливостей, формування унікального виконавського почерку, розвиток адаптивної пластичності
Імпровізаційні методи	Спонтанний руховий пошук у межах заданої теми, музичного матеріалу чи концептуального завдання в режимі підвищеної сенсомоторної чутливості	Творчий, емоційно-образний, когнітивний, інтуїтивний	Розвиток креативності та впевненості у виражальних можливостях, органічна інтеграція техніки з емоційною виразністю, здатність до оперативного прийняття рішень
Робота з мінімальними відхиленнями рухових траєкторій	Усвідомлене експериментування з незначними змінами просторових, темпоритмічних, силових та енергетичних параметрів руху	Тілесно-сенсорний, аналітичний	Активізація процесів рухової самоорганізації, розширення рухового лексикону, формування соматичної рефлексивності
Рефлексивний аналіз рухового досвіду	Вербалізоване осмислення тілесних відчуттів, рухових труднощів, кінестетичних відкриттів та емоційних станів у процесі виконання завдань	Когнітивний, метакогнітивний, особистісний	Формування тілесної усвідомленості, розуміння внутрішньої логіки руху, здатність до самокорекції та професійної автономії

Узагальнюючи значення синергетичної концепції для хореографічної освіти, доцільно констатувати її методологічний потенціал у формуванні нового підходу до розуміння танцювального руху. У цьому руслі танець постає як багатовимірний феномен, у якому технічні, когнітивні, емоційні та культурні компоненти функціонують не ізольовано, а в складній взаємодії в межах єдиної самоорганізованої системи.

Розгляд танцю з позицій синергетики відкриває можливості для осмислення процесів творчої самоорганізації, становлення індивідуальної виконавської манери, розвитку імпровізаційних умінь і формування культурної ідентичності. Сукупність зазначених аспектів набуває особливого значення у підготовці сучасного хореографа, здатного до продукування оригінальних художніх рішень та ефективної взаємодії з різними соціокультурними та аудиторними середовищами.

Систематизація теоретичних положень дозволяє окреслити вектор трансформації хореографічної освіти у контексті синергетичної парадигми. Такий підхід дає змогу не лише зафіксувати відмінності між традиційною та сучасною моделями підготовки, а й простежити динаміку переходу від репродуктивних форм навчання до системи творчої самоорганізації особистості. У цьому зв'язку доцільним є подання узагальнювальної концептуальної схеми, що відображає ключові напрями зазначених змін (Таблиця 2).

Таблиця 2

Концептуальна схема, що відображає вектор трансформації хореографічної освіти у контексті синергетичної парадигми

Вимір трансформації	Початковий стан	Перехідний етап	Результативний стан
Руховий	Репродукція еталонного зразка	Варіативність виконання	Самоорганізація рухової діяльності
Художньо-виконавський	Технічна домінанта	Художньо-емоційна виразність	Індивідуальний пластичний стиль
Педагогічний	Директивний контроль	Наставницький супровід	Партнерська суб'єкт-суб'єктна взаємодія
Тілесно-рефлексивний	Зовнішня форма руху	Усвідомлена тілесність	Соматична рефлексивність
Творчо-суб'єктний	Канонічність	Інтерпретаційна свобода	Творча суб'єктність та автономія
Освітньо-інтегративний	Дисциплінарна ізолюваність	Міждисциплінарні зв'язки	Інтегративна мистецька компетентність

Подана таблиця узагальнює логіку еволюційного переходу від репродуктивної парадигми до синергетично орієнтованої системи хореографічної освіти, у межах якої провідного значення набувають процеси варіативності, самоорганізації та творчої індивідуалізації.

Вона засвідчує, що трансформаційні зміни не обмежуються локальними методичними інноваціями, а охоплюють системне переформатування освітнього середовища: роль педагога (від транслятора зразків до організатора умов для самоорганізації), статус здобувача освіти (від об'єкта впливу до активного суб'єкта), тілесно-художній вимір підготовки (від прихованого знання до рефлексивної усвідомленості) та загальну концепцію професійного становлення (від стандартизації до індивідуалізації).

Таким чином, синергетичний підхід постає не як локальна методологічна інновація, а як парадигмальна основа переосмислення хореографічної освіти, що відповідає актуальним викликам сучасності й орієнтує освітній процес на формування цілісної, рефлексивної та творчо автономної особистості майбутнього хореографа.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що синергетичний підхід у хореографічній освіті постає не лише як теоретико-концептуальна модель, а й як практико-орієнтований інструмент трансформації освітнього процесу. Його впровадження сприяє формуванню у майбутніх хореографів комплексу ключових компетентностей, зокрема: здатності до творчої самоорганізації та ініціативності; тілесної рефлексивності й усвідомлення власних рухових ресурсів; адаптивності до змінних професійних умов і культурних контекстів; індивідуального художнього стилю та оригінальності виражальних засобів. Зазначені компетентності корелюють із сучасними вимогами хореографічної освіти та забезпечують високий рівень професійної конкурентоспроможності випускників у мистецько-педагогічному середовищі.

Отже, синергетичний підхід актуалізує формування нового типу хореографічної освіти, зорієнтованого не на репродуктивне відтворення зразків, а на саморозвиток особистості, не на стандартизацію, а на становлення творчої суб'єктності. У межах такої парадигми танець інтерпретується як процес безперервної взаємодії взаємопов'язаних підсистем, здатних до адаптації, структурної перебудови та створення нових пластичних форм у відповідь на змінні внутрішні й зовнішні умови. Такий підхід забезпечує розвиток глибокої тілесної рефлексивності (здатності відчувати, усвідомлювати та коригувати власні рухові й тілесні прояви), експресивної свободи, інноваційного потенціалу та автономного творчого мислення здобувача освіти. Міждисциплінарність, гнучкість, інтегративність і динамічність цієї моделі відповідають актуальним запитам хореографічної освіти та сприяють утвердженню хореографічної науки як цілісної системи знань, у якій мистецький, науковий і педагогічний виміри функціонують як цілісний науково-мистецький простір.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на поглиблення прикладного виміру синергетичного підходу в хореографічній освіті, зокрема на створення структурованих навчально-методичних комплексів і системи творчих завдань для фахових дисциплін хореографічного циклу. Перспективним є також вивчення результативності їх практичного застосування в освітньому процесі, аналіз впливу варіативних рухових стратегій на формування індивідуальної виконавської манери, творчої ідентичності та тілесної усвідомленості здобувачів освіти.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування.

Доступність даних. Це дослідження не передбачало використання окремих наборів даних.
Використання засобів штучного інтелекту (ШІ). Під час підготовки цієї роботи автори не використовували інструменти штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Васильєва О. В. Мистецька освіта у контексті системно-синергетичної парадигми. *Педагогічна Академія: Наукові Записки*. 2025. Вип. 16. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15174635>
2. Дорошенко Т. В. Синергетичний підхід як методологічна основа дослідження проблеми виконавської самопідготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2019. Вип. 2 (158). С. 9–14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3245568>
3. Клепар М. В. Синергетичний підхід в музично-творчій діяльності особистості. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2024. Вип. 215. С. 60–64. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-60-64>
4. Козир А., Кучменко Е. Синергетичний підхід до професійної підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2023. Вип. 3. С. 74–80. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-3-74-80>
5. Леон Т. Синергетичні аспекти біомеханіки у фаховій хореографічній освіті: гармонія між анатомо-фізичним рухом та тілесним відображенням. *АРТ-платФОРМА*. 2024. Вип. 2(10). С. 315–328. <https://doi.org/10.51209/platform.2.10.2024.315-328>
6. Шумілова В. В. Хореографія як простір невербальної комунікації в умовах соціальних криз: когнітивно-комунікативний та терапевтичний потенціал. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. 2025. № 2. С. 337–343. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2025.339024>
7. Raymond Gibbs. *Embodiment and cognitive science*. 2005. New York: Cambridge University Press. 325 p.
8. Johnson Mark. *The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. 2009. University of Chicago Press, Chicago. 272 p.

References

1. Vasyliieva, O. V. (2025). Mystetska osvita u konteksti systemno-synerhetychnoi paradyhmy [Art education in the context of the systemic-synergistic paradigm]. *Pedahohichna Akademiia: Naukovi Zapysky*, Vol. 16. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15174635> (in Ukrainian).
2. Doroshenko, T. (2019). Synerhetychnyi pidkhd yak metodolohichna osnova doslidzhennia problemy vykonavskoi samopidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Synergy approach as a methodological basis for future teachers' self-training for music performance]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka*, 2019, 2 (158). S. 9–14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3245568> (in Ukrainian).
3. Klepar, M. (2024). Synerhetychnyy pidkhd v muzychno-tvorchiy diyal'nosti osobystosti [Synergetic approach in musical and creative activity of the individual]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, № 215. S. 60–64. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-60-64> (in Ukrainian).
4. Kozyr, A. V. & Kuchmenko, E. M. (2023). Synerhetychnyi pidkhd do profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykladachiv mystetskykh dystsyplin [Synergetic approach to professional training of future teachers of art disciplines]. *Psykhologo-pedahohichni nauky*, №3. S. 74–80. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-3-74-80> (in Ukrainian).
5. Leon, T. (2024). Synerhetychni aspekty biomekhaniky u fakhovii khoreohrafichnii osviti: harmoniia mizh anatomo-fizychnym rukhom ta tilesnym vidobrazhenniam [Synergetic aspects of biomechanics in professional choreographic education: harmony between anatomic and physical movement and body representation]. *ART-platFORMA*, 2(10), S. 315–328. <https://doi.org/10.51209/platform.2.10.2024.315-328> (in Ukrainian).
6. Shumilova V. (2025). Khoreohrafiia yak prostir neverbalnoi komunikatsii v umovakh sotsialnykh kryz: kohnityvno-komunikatyvnyi ta terapevtychnyi potentsial [Choreography as a Space of Non-Verbal Communication in Conditions of Social Crises: Cognitive-Communicative and Therapeutic Potential]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, Vol. 2. S. 337–343. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2025.339024> (in Ukrainian).
7. Raymond Gibbs. (2005). *Embodiment and cognitive science*. New York: Cambridge University Press.
8. Johnson Mark. (2009). *The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. University of Chicago Press.

| Матеріал надійшов до редакції: 17.01.2026 р. | Прийнято до друку: 28.02.2026 р. | Опубліковано: 31.03.2026 р. |

